

בזירת ההסתדרות: פולמוס עם מפלגות השמאל

קשה לדרג תרומות של פרטים לגיבוש עמדות ולתהליך קבלת החלטות כאשר אישים רבים מעורבים בהן. אלה הם דברים שאין להם שיעור. אולם דומה, שהמעין בוויכוחים על הקו המדיני שהתנהלו החל בחורף 1946, בתקופה שבה נערכה מפא"י לבחירות לקונגרס הציוני הכ"ב, לא יוכל שלא לייחס לגולדה השפעה ניכרת על ההיערכות ובעיקר בתוך מפלגתה. בן-גוריון היה רוב הזמן בחו"ל, גם משה שרתוק נמצא בחלק מהזמן בחוץ. גולדה התנגדה למגמה של רוב עסקני מפא"י שנטו להקהות את הבדלי הדעות המפלגתיים עם "השומר-הצעיר" ועם התנועה "לאחדות-העבודה", כי רצו להימנע מהתנגשויות עם יריביהם משמאל על-ידי ניסוחים מעורפי-לים, שאינם מעוררים התנגדות, אך גם לא התלהבות. גולדה היתה סבורה אחרת. היא השכילה להיערך כלפי ציבור הבוחרים הרחב, גם כלפי העמיתים פעילי מפלגתה, וגם נגד עסקני המפלגות היריבות. במרוצת 1946, כאשר הועמדה למבחן המדיניות של מפא"י כלפי חוץ וכלפי פנים כאחד – דבקה גולדה בקו שגובש על-ידי בן-גוריון ולא ויתרה עליו. כאשר גובש קו זה רבים מעמיתה בצמרת מפא"י התנוודדו בין הנטייה לפשרה כלפי חוץ, זו שהדריכה את המצדדים בהסכמה לחלוקת הארץ, לבין הרגלי הפשרה כלפי פנים, עם המפלגות ההסתדרותיות הקטנות יותר, שהתנגדו לחלוקה ושללו את המדיניות, שחתרה להגיע לפתרון של מדינה יהודית ללא תחנות ביניים. המפלגות הן, "השומר-הצעיר" והתנועה "לאחדות-העבודה", שללו או את מדיניות המדינה היהודית, כל אחת מטעמים אחרים. בשנות השלושים התקיימו המישה קונגרסים ציוניים. לכולם הלכה מפא"י ברשימה הסתדרותית מאוחדת. סיעת ארץ ישראל העובדת כללה גם את נציגי "השומר-הצעיר". ההופעה המשותפת שיקפה את התפישה המפא"ית שחייבה הופעה מלוכדת של תנועת הפועלים. לפי דוקטרינה זו המשותף בין מפלגות הפועלים היה מרובה על המפריד ביניהן. המאחד נתפש כעיקר, ואילו חילוקי הדעות בתוך ההסתדרות כטפלים. על יסוד דוקטרינה זו נקרא "השומר-הצעיר" חוזר והיקרא להתאחד עם מפא"י.

עם פרוץ מלחמת העולם חל שינוי יסודי: חילוקי הדעות שוב לא היו טפלים. חילוקי הדעות ביחס לתביעה המדינית לקראת סיום המלחמה היו משמעותיים. עוד לפני שנסיימה מלחמת העולם עמדה שאלת המאבק על הקמת המדינה במוקד המחלוקת שפילגה את מפא"י, בנושא מרכזי בשתי מערכות הבחירות שנערכו בקיץ 1944: לאסיפת הנבחרים ולוועידת ההסתדרות.⁷⁶

במערכת הבחירות לקונגרס הציוני הכ"ב, הקונגרס הראשון שהתכנס אחרי המלחמה והשוואה, טענה גולדה בזכות "תעמולה בהירה ולא מטוש-טשת"⁷⁷ – היא התנגדה להליכה ברשימה משותפת, שבה תתחלק מפא"י עם יריבותיה ההסתדרותיות לפי יחסי הכוחות בבחירות לוועידת ההסתדרות ב-1944. היא התנגדה להעמדתו של הבוחר, בפני מצב שבו לא ידע איזה אחוז מקולו ישפיע בכיוון שהוא רוצה ואיזה אחוז יימסר לנציגים המתנגדים לדעתו.⁷⁸ בנסיבות של אותם הימים, טענה גולדה, על מפא"י להציג עמדה פשוטה וברורה המשקפת את מדיניותה.⁷⁹ היא חששה גם שהליכה משותפת, יחד עם מתנגדי תכנית המדינה היהודית, תגרום למפא"י הפסדים אלקטורליים. מפא"י קיבלה את עמדתה והחליטה על הופעה נפרדת בארץ ישראל. אולם, כאשר דנה מפא"י בהצעה להקים בארצות-הברית רשימה משותפת עם "השומר-הצעיר" דעתה של גולדה לא נתקבלה. וטענתה כי "ליהודים בארצות-הברית יש מוח פרימיטיבי ולענייננו זה טוב... ישנם יהודים פשוטים אשר רוצים בלב תמים מדינה יהודית", וכי קל יותר היה לזכות בתמיכה בעד "דבר גדול ולא בעד דבר מטושטש", נדחתה. היא לגלגה על העמדות המורכבות של "השומר-הצעיר", העומדות בניגוד להלכי הרוח בקרב העם הפשוט. "עד אשר בן-טוב [ממנהיג 'השומר-הצעיר', שתיכר ספר פרוגרמטי על התוכניות המדיניות של מפלגתו] יסביר מה זאת מדינה דו-לאומית, [ויפרש] מדוע הדאגה לעובד הערבי עומדת מעל הדאגה ליהודים – הקונגרס יעבור."⁸⁰

עמדה דומה ביטאה גם בדיון על הופעה נפרדת של מפא"י במחנות באירופה. היא דיברה נגד הפחד מפני הופעה מפא"ית נפרדת... "קשה להסביר ליהודי המחנות שעליהם להגביר את כוחה של מפלגה המתנגדת למדינה יהודית." היא חזרה וביקשה לראות את הבעיה מנקודת מבטו של בוחר הרוצה ש-100% של קולו "ילך למטרה ברורה."⁸¹

עמדתה של גולדה תאמה את זו של בן-גוריון. ברור היה לה, שלא כדאי למפא"י להצניע את המחלוקת בין מפא"י לבין "השומר-הצעיר" בנושא המדיני. היא לגלגה על חלק מחבריה במפא"י שלא תפסו זאת, והוסיפה כי היא מבינה לרוחם של אנשי "השומר-הצעיר" שמרגישים שלא

כנוח בהופעותיהם בפני הציבור הרחב, כשהם צריכים להגן על עמדותיהם המסורתיות שעמדו בניגוד לשאיפה הרווחת לריבונות יהודית מלאה. לדעתה, אנשי "השומר-הצעיר" לא היו מעוניינים להיחשף בפני הבורה-רים, והעדיפו לחסות בצלה של רשימה משותפת עם מפא"י. זה נחזק להם, אמרה גולדה, "אבל אינני מבינה מדוע זה נחזק לנו?"⁸² גם עמדתה בדיונים על ניסוח מצע הבחירות היתה חד-משמעית: "אנחנו הולכים ברשימת תכנית בילטמור ורק [בתכנית] זאת ומי שמוצא לנכון להצטרף אלינו תבוא עליו ברכה."⁸³ היא תקפה ללא רחם את אלה שביקשו להתחשב בהשקפות של "השומר-הצעיר". וראתה בכך חולשת דעת: "מה זאת אומרת ש'השומר-הצעיר' אינו צריך להסתלק מעיקרי אמונתו? תרי זו אינה דת, אלא תכנית מדינית."⁸⁴ ברור היה, כי דחית העמדה שביטאה ביחס לתכנית בילטמור במצע היתה משאירה את מפא"י בלי בן-גוריון ובלי גולדה.

מובן, כי לעסקנים, שלא יכלו להרשות לעצמם ויתור על בן-גוריון וגולדה לא היתה ברירה, הם נסוגו והסכימו לדרישתם התקיפה של השניים, שמצע מפא"י יציג תביעה ברורה למדינה יהודית.

בן-גוריון היה אז עדיין גולה פוליטי, וגולדה עמדה לבד במערכה מול העסקנים המפא"יים שנטו לפשרה. באחת הישיבות הכריז ויאמה אהרונוביץ (ארן), שותפה הקרוב של גולדה בהרבה ממאבקה המפלגתיים, ועמיתה הוותיק בהסתדרות שעם כל היחס החברי, אם גולדה תשתתף במגעים עם המפלגות ההסתדרותיות האחרות על ההיערכות לבחירות לקונגרס - הוא יסתלק מהמשא ומתן בגלל עמדתה הבלתי מתפשרת.⁸⁵ בבחירות לקונגרס התייצבו בארץ-ישראל שלוש רשימות הסתדרותיות: מפא"י, "השומר-הצעיר" והתנועה "לאחדות העבודה". ראוי לציין, כי מבחינת תה של מפא"י תוצאות הבחירות הצדיקו את עמדת בן-גוריון וגולדה.⁸⁶

בזירת התנועה הציונית: שאלת חלוקת ארץ ישראל ו"המטרה הסופית"

ראינו, כי אחת הסיבות המכריעות לפילוג מפא"י, הסיבה שהביאה את בן-גוריון וברל כצנלסון למסקנה, כי הפילוג עדיף על השלמה עם פיצול לסיעות, היתה התנגדותה של סיעה ב' לתכנית המדינית. שני המנהיגים חששו, כי התנגדות זו עלולה לשתק את יכולתה של מפא"י להוביל את התנועה הציונית לקראת הקמת המדינה. שכן סיעה ב' לא קיבלה בנושא זה את דין הרוב.⁸⁷

סיעה ב' יחד עם "השומר-הצעיר" יצרו מצב של כמעט תיקו במוסדות ההסתדרות בשאלה המכרעת הזאת. התנגדותם של אנשי "השומר-הצעיר" לתכנית המדינית של מפא"י נבעה מאידיאולוגיה, שכותרותיה היו סולידריות מעמדית ו"ארגון משותף" של פועלים יהודים ופועלים ערבים. כפי שהתברר במציאות ההיסטורית, אידיאולוגיה זו לא העריכה כראוי את עוצמת הרגשות הלאומיים של ערביי הארץ. על יסוד אורח מחשבה אופייני לתנועה מרקסיסטית. האמינו אנשי "השומר-הצעיר" לתומם, כי התודעה המעמדית המשותפת תגבר בסופו של דבר על הסכסוך הלאומי, וכי השלום בארץ ישראל יושג על יסוד של משטר דו-לאומי.

התנגדותם של אנשי סיעה ב' (ומאביב 1944 בשמם החדש "התנועה לאחדות העבודה") לתכנית המדינית נבעה מהערכה, שהתבררה כנכונה, כי התתירה להקמת מדינה יהודית ריבונית בארץ ישראל לא יכלה להתממש אלא במחיר חלוקת הארץ.

התנגדותם לחלוקה נבעה מתפישה התיישבותית של תהליך ההגשמה הציוני. לפיה, הריבונות היהודית היתה אמורה לבוא רק בסופו של תהליך ולא לפני סיומו. הארץ היתה בעיניהם אחת, מקורות המים מצויים בצפונה והשטחים הריקים הזקוקים למפעלי השקיה ארציים - בדרומה. הם קשרו את הרומנטיקה ואת המעשה החלוצי עם תפישה מדינית שהיתה מקסימליסטית בטווח הארוך, אולם, נגזרה ממנה התנגדות עיקשת לקו המדיני שאומץ על-ידי מפא"י.⁸⁸

כאשר ב-1937 נידונה תכנית החלוקה לראשונה במוסדות התנועה הציונית

נית, בעקבות פרסום תכניתה של הוועדה המלכותית הבריטית, היה מנהיג הקיבוץ המאוחד, יצחק טבנקין ראש המתנגדים במפא"י לקבלת התכנית. הוא הציע לארגן מחנה של "שוללים", חברי כל המפלגות, כדי לסכל את האפשרות שהתנועה הציונית תסכים לחלוקת הארץ. בכך הוא עמד להצות את מפא"י בין "שוללים" ל"מחייבים". אולם, מהלך הדברים לא התפתח אז עד להיווצרות שני מחנות מאורגנים בתוך המפלגה, שכן מתנגד אחר של תכנית החלוקה, ברל כצנלסון, מצא נוסחת פשרה, שהסכים לה גם המחייב הראשי של התכנית במפא"י, דוד בן-גוריון. אותה נוסחה התקבלה על-ידי הקונגרס הציוני העשרים לאחר שהנושא המדיני עמד במרכז דיוניו. הקונגרס שהתכנס באוגוסט 1937 קבע, כי התנועה הציונית דוחה את התכנית של ועדת פיל, אולם תהיה מוכנה לשאת ולתת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, אם ההצעה תבוא מצד ממשלת בריטניה. ההחלטה קבעה עוד, כי אם יתקיים משא-ומתן כזה, תהיה ההנהלה הציונית חייבת להביא את ההמלצות שיתגבשו בו בפני קונגרס שיכנס במיוחד לדיון בנושא.

הפשרה היא הושגה על-ידי צירוף של שתי גישות שונות: אנשים כמו בן-גוריון סברו, כי כלפי חוץ יש לדחות את תכנית-פיל כמות שהיא, משום שהציעה ליהודים רק חמישית משטח ארץ ישראל. בדיונים הפנימיים הם לא דחו עקרונית את רעיון החלוקה, אך רצו להתמקח ולהשיג חלק גדול יותר של הארץ.⁹⁰ בעלי גישה זו טענו, כפי שעשה זאת משה שרתוק (שרת), כי אם תעלה באמת התכנית על שולחן הדיונים הבריטי-יהודי, צריכה התנועה הציונית להכריז על התנגדות לגביה, כי לא לילד הזה התפללה.⁹¹ ביסוד טענה זו היתה גישה תכסיסית. לעומתם, סבר ברל כצנלסון, כי יש לדחות את רעיון החלוקה מיסודו. הוא העריך אז, כי לא היה סיכוי ריאל, שתוצע ליהודים מדינה של ממש, ואם תסכים התנועה הציונית לדון על תכנית פיל, השטח המוצע ילך ויקוצץ, בגלל ההתנגדות הצפויה של הערבים. ברל טען, כי בסופו של דבר, אם תוצע מדינה יהודית על שטח מוקטן, לא ימצא ציוני נאמן שיסכים לחלוקה כזו, והתנועה הציונית תישאר פגועה ומסוכסכת בתוכה, בגלל הסכמת חלק ממנה לדבר, שבעיני החלק האחר יתפש ככפירה בעיקר: ויתור על חלק מהארץ המובטחת לעם היהודי לצמיתות.⁹² לדעתם של השוללים, איש לא התיר להנהגה ציונית לוותר על איזשהו שטח של ארץ ישראל, אפילו יעמוד מאחוריה הרוב בתנועה. יתרה מזו, הם טענו כי, שום דור אינו רשאי לוותר על אדמת הארץ, ולהעמיד את הדורות הבאים בפני עובדה העומדת בניגוד להבטחה האלוהית, או בגרסה החילונית - בניגוד לקשר ההיסטורי ולזכות של עם-

ישראל על ארץ ישראל.⁹³ ברל כצנלסון לא נמנה עם הקיצוניים הללו, אולם הוא סבר, כי המחלוקת הנוקבת עד תהומות הנפש הציונית תקרע את התנועה ותטיל בה מעין מום, מה גם שבסופו של דבר התכנית לא תצא לפועל. ברל לא ראה סיכוי ריאלי שתוצע תכנית שתוכל להיות קבילה מבחינה יהודית.

גולדה נמנתה אז עם מחנה השוללים. אחרי מלחמת העולם, וגם הרבה שנים אחרי כן, הסתייגה פעמים אחדות מהעמדה שנקטה אז, ואמרה כי בדיעבד היא שמחה שאותה תכנית נפלה לא בגלל התנגדותם של "שוללים" כמותה, אלא בגלל נסיגת הממשלה הבריטית מפתרון זה. היא הסבירה: אילו ידעה כי בגלל התנגדותה שלה ושל כמותה נכשלה התכנית, היא לא היתה סולחת לעצמה. כי אילו קמה מדינה יהודית לפני פרוץ המלחמה, אפילו בחלק ממערב הארץ היא היתה משמשת מקלט למאות אלפי יהודים, אשר נספו בשואה רק משום שלא נמצא להם מקום שיכלו להימלט אליו.⁹⁴ מאז 1937, במשך כל שנות מלחמת העולם וגם לאחריה, נמשך הוויכוח על הצבת יעד של מדינה יהודית, לא כמטרה "סופית", אלא כתכנית למימוש בטווח קצר יחסית.⁹⁵ בשנתיים-שלוש שלאחר הפולמוס על "תכנית-פיל", טען בן-גוריון כי הקשר בין מדינה לחלוקה קיים בהכרח. כאשר התווה לראשונה את קו המאבק של "הציונות הלוחמת" (כפי שכינה את עמדתו ב-1939), הוא הניח, כי המדינה היהודית, שבמאבק על הקמתה יהיה צורך להזדקק לאמצעים מדיניים וצבאיים, תוקם בהכרח רק בחלק מהארץ. הוא העריך, כי הגורמים שהתנגדו למתן ריבונות ליהודים, ערבים ובריטים, יוכלו למנוע את השתלטות יהודים על הארץ כולה, אולם לא על חלקה.⁹⁶ לדעתו, צפוי היה שהמאבק נגד "הספר הלבן" יתפתח למלחמה על השליטה בארץ, ועל כן כדאי להעריך לקראת האפשרות של הקמת מדינה דה-פאקטו. מדברים שאמר וכתב אז עולה, כי לא האמין, וייתכן גם כי לא רצה, בשלטון צבאי יהודי על אזורים רצופים של אוכלוסייה ערבית צפופה למדי.

כאשר ב-1939 העלה בן-גוריון את הסיסמה של מדינה יהודית, היה זה במונחים של מאבק. הוא הסביר כי לא די לומר לעם היהודי נגד מה הוא נלחם, אלא שיש להציב בפניו מטרה חיובית, שיידע בעד מה נלחמים.⁹⁷ אולם כל אימת שאמר "מדינה", פרשו מתנגדיו מלה זו במונחי הפולמוס ההוא, ותרגמו אותה, במידה רבה בצדק, למלה אחרת: חלוקה. ב-1939 התייצב ברל כצנלסון נגדו, וטען שוב, כי בן-גוריון מעלה הצעת סרק.⁹⁸ יש להניח, כי גולדה מאירסון לא תמכה אז בבן-גוריון. אף שאין בידינו מסמכים המעידים על התבטאותה בנושא זה באותה תקופה, ניתן להסיק

בעקיפין, כי היא הוסיפה ללכת אחרי ברל כצנלסון, כפי שעשתה שנתיים לפני כן. אחרי המלחמה היא ציינה וקבעה כנקודת ההתחלה של העלאת התכנית למדינה יהודית על-ידי מפא"י, את ישיבת מועצת האיחוד העולמי (מפא"י והמפלגות הקשורות עמה בחו"ל) בעינות בשלהי 1940.⁹⁹ בן גוריון לא היה אז בארץ, והיה זה דווקא ברל כצנלסון שהעלה את הרעיון ותמך בו.

ברל אמר אז, כי התנועה הציונית חייבת לברר לעצמה מה יהיה מעמדה המדיני של ארץ ישראל בגמר המלחמה. הוא הסביר, כי המלחמה ערבבה את סדרי העולם, ובתום המלחמה ייקבעו בהכרח סדרים עולמיים חדשים. הוא השווה את הסיטואציה של גמר המלחמה לאותו אירוע נדיר, בתחום האמונה, שבו נפתחים שערי שמים, ובני אנוש יכולים להביע את משאד לותיהם ולזכות בהקשבת ההשגחה, "ואזי לו למי שמגמגם בשעה כזו."¹⁰⁰ דבריו אלה של ברל כצנלסון הושמעו יותר משנה אחרי שבן גוריון דיבר על הקשר שבין מלחמת העולם לבין הצבת היעד של מדינה יהודית, והקדים את ברל כצנלסון כאשר אמר למרכז מפא"י, כי במלחמה שהחלה זה עתה, זקוקה התנועה הציונית "לנקודה מאירה באופק ההסטורי."¹⁰¹ נקודת מגדלור כזו היתה בעיניו התכנית להקמת מדינה יהודית. או לא נענתה לו מפלגתו, ורק הצטרפותו של ברל לעמדתו אחרי תשעה חודשים, אפשרה לנסח את עמדתה המדינית של מפא"י בשאלה זו. ככל הנראה גולדה הסכימה עם התכנית המדינית המוצעת בעקבות גאומו שהוא של ברל. כאשר הלכה מפא"י לבחירות חדשות לוועידת ההסתדרות, בסוף 1941, חרטה על דגלה את בקשת העצמאות היהודית.¹⁰² גשבר טבו של עשרים שנה על הצהרות מדיניות בדבר "מטרה סופית", והסתיים הוויכוח עם התנועה הרוויזיוניסטית, שבעשור שקדם למלחמת העולם מתחה ביקורת קשה על ההנהגה הרשמית של הציונות, וטענה כלפיה שהצניעה את המטרה וקיפלה את דגל המדינה היהודית.

משה שרתוק היטיב להסביר את נקודת ההשקפה החדשה שאימצה מפא"י, בדברי פולמוס עם הרוויזיוניסטים. אלה טענו, כי סוף סוף הגיעה המפלגה היריבה למקום שבו עמדו הם מלכתחילה. הוא השווה אותם לאדם תמהוני שהיה יוצא כל בוקר מפתח ביתו ומקדם פני שכניו ב"ערב טוב", והם נהגו להתייחס אליו כאל מי שאינו יודע היכן הוא נמצא. והנה, כעבור זמן נתקל אותו תמהוני בשעת ערב באחד מהם, שברך אותו ב"ערב טוב". השיב אותו אדם: "הרי הקדמתי אותך וברכתי אותך כד הבוקר, מדוע השתוממת או על ברכתי?"¹⁰³

בן גוריון, שרתוק וגולדה, התקשו בהבטחת "רוב פרלמנטרי" לדרכס

המדינית בתנועה הציונית לא בגלל הוויכוח עם התנועה הרוויזיוניסטית. זו ראתה בעין יפה את השינוי שחל בעמדתה של מפא"י, אם כי סברה שמפא"י לא הרחיקה לכת במידה מספקת באימוצה של דרך זו. אולם עמדתם של הרוויזיוניסטים, שקיימו עדיין הסתדרות ציונית נפרדת משלהם, לא יכלה להשפיע על קבלת תכניתם של בן-גוריון וחבריו על-ידי ההסתדרות הציונית. גם אותו חלק בהסתדרות הציונית, שעד אז נלחם עם חורמה בשלטון מפא"י, היינו חוגי הימין – "ברית הציונים הכלליים" ותומכיהם בקרב "המזרחי" הסכימו עם תכניתו המדינית של בן-גוריון. החתירה תחת בסיס ההסכמה לתכנית המדינה באה משמאל דווקא, מהאופוזיציה למפא"י בתוך ההסתדרות, זו שנצטרפו בה סיעה ב' ו"השומר-הצעיר".

לשני כוחות מפלגתיים אלה יחד עם "פועלי ציון שמאל" היו 46% מן החברים הנבחרים במוסדות ההסתדרות המרכזיים ב-1942–1944. מפלגות אלו עמדו לערער את מעמדה של מפא"י בביתה שלה, בתנועת העבודה. בן-גוריון מצא בגולדה את השותפה היעילה ביותר בפולמוס מבית. הפולמוס הוא הגיע לנקודת משבר באביב 1944, לקראת יציאתה של משלחת ההסתדרות לקונגרס הבינלאומי של האיגודים המקצועיים. אותו קונגרס זומן ללונדון באביב 1944, ובהסתדרות נידונה עמדת המשלחת הארץ ישראלית באותו קונגרס.

סיעה ב', "פועלי ציון שמאל" ו"השומר-הצעיר" הציעו שהמשלחת תסתפק בקריאה לאחדות תנועת הפועלים בעולם ולהעלאת שארית הפליטה. הם תבעו שהמשלחת תימנע מהכעת עמדה בשאלת עתידה המדיני של ארץ ישראל, שכן שאלה זו שנויה במחלוקת. המפלגות "השמאליות" תבעו בשם האחדות הפנימית בתנועת העבודה הארץ ישראלית להימנע מהכרעת רוב בעניין זה. הם טענו עוד, כי בעבר נמנעה תנועת העבודה מלהגדיר את "המטרה הסופית" של הציונות, ולא נכון יהיה לפלג בגללה את מחנה הפועלים.

גולדה, עמדה לצדו של בן-גוריון, ותקפה בלשון חדה את הטענות ההם. אין זה ויכוח על "מטרה סופית" שאליה יש לחתור בעתיד הרחוק, הכריות, אלא "שאלה של היום". לא מדובר במה שייעשה מחר-מחרתיים, ולא בשאלה שניתן לדחות את הוויכוח עליה, אלא בצורך מיידי ליצור משטר ציוני בארץ, ובתנאי הכרחי להמשיך המפעל הציוני ולהגברתו. היא אמרה, כי מובן שבתקופת הבראשית של התנועה, בימי העלייה השנייה היו חיפושי דרך, וטוב עשו אז הראשונים שנמנעו מהכרעות טרם זמנן. לא כן הנסיגות של ערב סיום מלחמת העולם השנייה: השאלה בנסיבות אלה היתה, מי יחליט על העלייה, ומהו המכשיר הדרוש לקליטתה. היא קבעה, בעקבות

הקו הבן-גוריוני: אי-אפשר יהיה להגיע לעלייה גדולה ולבצע תכנית של התיישבות רבתי ללא מתן סמכות מדינית לעם היהודי להוציא תכנית זאת לפועל באמצעות הזרוע המבצעת שלו.¹⁰⁹

אנשי האגף השמאלי של ההסתדרות דרשו כי נוכח חילוקי הדעות המדיניים בהסתדרות ראוי היה שנציגי הרוב ההסתדרותי במשלחת יעלו תביעה זאת בשמם הם, ואילו נציגי המיעוט יופיעו "תוך הסברה חיובית של השקפותיו הנפרדות."¹⁰⁶

גולדה תקפה באירוניה ובסרקזם את דרישתם, ופנתה אל התכונה ואל הרגש כאחד. בדברי פולמוס חריפים היא לעגה לאלה שהעלו בדעתם, כי נכון יהיה להביא בפני הגויים שלוש תכניות שונות, ולהשאיר להם לקבוע את יחסם לתכניות השונות האלה, השנויות במחלוקת בתנועת העבודה בארץ. "מי צריך להכריע? [אתם טוענים כי] ההסתדרות לא. ועידת פועלים בין-לאומית - כן?" היא טענה בשם השיטה הדמוקרטית של אנשי מפא"י האחרים, כי כמו בכל שאלה חשובה אחרת יכריע הרוב.¹⁰⁷

אנשי "השומר-הצעיר" וסיעה ב' הסכימו, כי זו השיטה הנכונה בדרך כלל לקבוע את עמדת ההסתדרות, אולם למען האחדות רצוי היה בעיניהם, שבשאלה כה יסודית לא יאמצוה. בתגובה לטענה זו, פנתה גולדה אל איש "השומר-הצעיר" מרדכי בן-טוב וביקשה שיציע רשימה, באלו עניינים יש להכריע ברוב ובאלו - לא. ובסרקזם: "שלום, אחדות והתלכדות - כל הדברים היקרים האלה יתרחשו עלידי דבר קטן, והוא שהרוב יוותר על דעתו." היא לגלגה באירוניה: "אין בכלל מלת גנאי גרועה יותר מאשר רוב."¹⁰⁸

יש לומר לגויים מה אנו רוצים, התריסה גולדה וטענה בתוקף: "ענייני עם ישראל לא ייעשו עלידי אחרים, גם היידיים המסורים ביותר לא יעשו." ועוד: "אילו הייתי במקום הייתי אומרת: תגידו לנו קודם לכן מה אתם רוצים מאתנו." גולדה תקפה הנמקות דוקטריניות, שהתנתקי מקרקע המציאות וריחפו לדעתה בעולם מדיני דמיוני. כך עשה לדעתה אחד מ"פועלי ציון שמאל", כאשר טען במועצת ההסתדרות ההיא, שהת-קיימה בשלהי מרס 1944, שיש להמתין בתביעת העצמאות המדינית לארץ ישראל, עד שיבשלו התנאים שהיא תהיה סוציאליסטית. גולדה שאלה: "אם העם היהודי חייב לחכות עד שהערבים ירצו במדינה סוציאליסטית?"¹⁰⁹ מתנגדי תכנית המדינה משמאל ביקשו שלא להעלותה בלונדון, בהנחם, כי גם משלחות ערביות תהיינה יש, ובכך הצדיקו את הצעתם להסתפק בתביעה לעלייה גדולה. גולדה לא הרפתה מהם ושאלה אותם: "האם לדרישה זו [של עלייה גדולה] לא יתנגדו הערבים?" היא טענה כנגד אלה

שביקשו להצניע את הדרישה הלאומית ואמרה, כי בתקופה של שיחרור מעול הנאצים וסיום המלחמה נגד היטלר, "שום משלחת לקונגרס זה אינה יכולה להשתחרר מפרובלימות לאומיות שלה. ארץ הנמצאת במלחמה – האם היא רשאית שלא להביא את השאלה הלאומית שלה?"¹¹⁰

גולדה היתה במיטבה כאשר דיברה במועצת ההסתדרות ההיא על הקומ"מיות שבה ראוי שנציגי היישוב יופיעו בזירה הבינלאומית, "בראש מורם, כאנשים חופשיים של עם אומלל, מלאי צער, מלאי כאב... אבל בטוחים בצדקת דרישותינו". היא יצאה נגד נטיות קוסמופוליטיות שרווחו בתנו"ע הסוציאליסטיות, ובמיוחד באגפן השמאלי: "לא מעניין אותי מה יהיה בעולם – אם לא נהיה בו. ... אם העם היהודי יישאר בעולם זה עם נחות דרגה, ממדרגה שנייה – העולם הזה לא מעניין אותי."¹¹¹ והוסיפה שעל הנציגות היהודית לומר לנציגי העמים האחרים: "אנו רוצים להיות בדיוק כמוכם, ומה שאתם חושבים שיש לכם רשית לדרוש בשביל עצמכם – אתם מחוייבים ... לתמוך בדרישה שלנו."¹¹² אין זו סיסמא, ואין בה עומק או חידוש המחייב זכות יוצרים, טענה גולדה והדגישה, כי יש להשתחרר מהתלות המחשבתית "במה שיאמרו הגויים".

עד 1946 ראשי מפא"י גמנעו בכוונה מדיון על שטחה של המדינה שתקום. כאשר נשאל בן-גוריון בארצות-הברית, כיצד תיתכן התביעה לארץ ישראל כמדינה יהודית כאשר היהודים הם מיעוט בארץ זו, השיב באנגלית: "השאלה היא שאלה, ועוד חזון למועד."¹¹³

הראשון ממנהיגי מפא"י שהעלה אפשרות, שבה ישלוט בכוח מיעוט יהודי בארץ, היה חיים ארלוזורוב. ב-1932 לאחר שערך ניתוח מצב, והסיק שהבריטים העדיפו את טיפוח הקשרים שלהם עם העולם הערבי, על פני מימוש הבטחתם לעם היהודי, הציע תכנית מרחיקה לכת זו, שהוא עצמו פקפק אם ניתן יהיה לממשנה. תכנית שהציע לתקופת מעבר בלבד התבססה על ניתוח מצבה של יהדות אירופה, שלא היה לו פתרון אלא הגירה ולא יעד אחר, אלא ארץ ישראל. אין ספק, כי ארלוזורוב העריך, שאם יינתנו לידי העם היהודי מפתחות העלייה ניתן יהיה להגיע מהר לרוב יהודי.¹¹⁴

שיקוליו של בן-גוריון בשנים 1941–1943, היו דומים, ואף נראה היה, כי הם היו תקפים יותר, שכן מיליוני יהודים נעקרו מבתיהם ורובם עדיין לא נספו בשואה. בהסדרים שעמדו להיעשות בתום המלחמה, שבה עשרות מיליונים אזרחים נעקרו ממקומותיהם, ומיליוני חיילים הוסעו מארץ לארץ ברכבות ובאוניות, נקל יותר היה לדבר על מסע של מיליוני יהודים ארצה בתקופה קצרה. הניגוד בין התכנית להקים מדינה יהודית בארץ ישראל, לבין העיקרון הדמוקרטי התקיים רק במחשבה סטטית, כך טענו בן-גוריון

וחבריו לדעה, ואילו בראייה דינמית – ניגוד כזה לא היה קיים, שכן המיעוט היהודי אמור היה להפוך לרוב לאחר תקופת מעבר קצרה.¹¹⁹ על יסוד קו מחשבה זה יושב לזמן המלחמה המתח שבין "תכנית המדינה" לבין הפולמוס על "שלמות הארץ". אולם אחרי המלחמה, כאשר פוטנציאל כוח האדם לעלייה מיידית בצטמצם בגלל השואה חזר הוויכוח והתלהט. אלא שהפעם לא נמנתה גולדה עם מחנה השוללים. היא השלימה עם האפשרות שהמדינה והתנועה הציונית נאבקה על הקמתה בשנים 1946–1947, תהיה ריבונית רק בחלק מארץ ישראל.